

Doorzichtige klank een wonder voor het oor

Het orgel van Oosterwijtwerd weer in gebruik genomen

Gegeven: een zaterdagavond met volle maan, nog juist voor de wintertijd, een toegewijde dorpsgemeenschap, een liefdevol hersteld orgel en een begeenadigde organiste – dan is de uitkomst een volle kerk. En zo was het ook op de 26^e oktober in Oosterwijtwerd.

De volle kerk van Oosterwijtwerd

Wonderen

In zijn welkomstwoord trok de heer H.G. de Olde, voorzitter van de Stichting Oude Groninger Kerken, een parallel met de bedevaarten die van de kerk van Oosterwijtwerd in voorreformatische tijd een veelbezochte plaats maakten. Die devotie hoort tot het verleden: "Onze Lieve Vrouwe van Oosterwijtwerd heeft haar glans al lang verloren. Maar voor wat Luther noemde de *auricularia miracula*, de wonderen die wij met onze oren waarnemen, wordt nog wel eens een bedevaart ondernomen." Het orgel in Oosterwijtwerd, dat Christian Müller 255 jaar geleden maakte, en dat in essentie bewaard is gebleven, is zo'n doel. "Overeenkomstig de principes van de Stichting Oude Gro-

ninger Kerken is het in de aangetroffen toestand geconserveerd en functioneel hersteld," aldus de heer De Olde.

Gerespecteerd

Orgelmaker Albert de Graaf en organiste Leonore Lub demonstreerden het orgel. Voor het eerst, zo vertelde de heer De Graaf, is er in de geschriften van het orgel sprake als het in 1845 als kabinetorgel in de kerk van Oosterwijtwerd wordt geplaatst. Naar verluidt was het afkomstig van een boer in Baflo. De rekeningen van de kerkvoogdij uit die tijd zijn verdwenen, maar in de handelingen van de kerkeraad wordt van de komst van het orgel verslag gedaan: "Heden [dat is 14 december 1845] had in de morgengodsdienst-oefening van dezen dag, de plegtige Inwijding des orgels en toeheiliging van hetzelfde aan de dienst van God plaats. De Leraar sprak bij dien gelegenheid naar aanleiding van 1 Kon. 8: 18c: "Gij hebt wel gedaan dat het in Uw harte geweest is" over het lofwaardige van de bevordering der gewijde Zang en Toonkunst in de Christelijke Gemeente. Het orgel werd bij deze gelegenheid bespeeld door den heer Freijtag, Orgelmaker te Groningen, die hetzelfde in orde gebracht had."

Herman Eberhard Freijtag, die 's avonds om zes uur "zich andermaal op het speeltuig hooren" deed, heeft zich in hoofd-

Het orgel van Oosterwijtwerd, zoals het in 1895 door Jan Doornbos is vormgegeven.

zaak tot het toevoegen van een aangehangen pedaal beperkt en het orgel verder gerespecteerd.

En eigenlijk heeft ook Jan Doornbos zich in 1895 een meester in de beperking getoond. De diaconie van Oosterwijtwerd betaalde f 325 voor de verbouw van het kabinetorgel tot een groter kerkorgel. Voor dat geld voegde Doornbos een Prestant 4 voet en een Viola di gamba toe en zette hij een nieuwe kast om het instrument, maar hij liet het pijpwerk vrijwel onaangetaast. Pas in 1950, toen Mense Ruiter het orgel na waterschade herstelde, is de toonhoogte iets aangepast. Daarom klinkt het orgel, in de woorden van De Graaf, nog altijd "helder en vitaal: niet ruig, maar verfijnd."

Anders dan de beroemde orgels van Müller in Haarlem en Leeuwarden, waarvan het pijpwerk bij latere ingrepen "wel behoorlijk is aangepakt", dat wil zeggen gewijzigd en 'teruggerestaureerd', zijn de pijpen van Müller in Oosterwijtwerd veel en veel gaver bewaard gebleven – ze zijn

Albert de Graaf vertelt over de geschiedenis van het orgel.

Janneke van den Berg en Leonore Lub, de musiciennes van deze zaterdagavond.

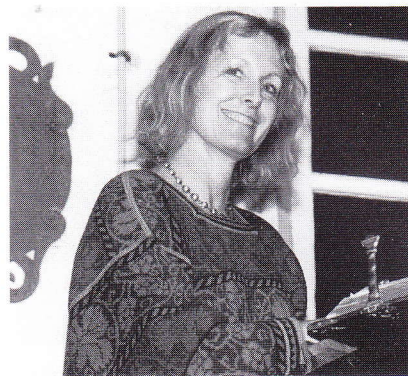
daarmee een zeldzaam voorbeeld van oorspronkelijke Müller-pijpen.

Bij de demonstratie van de registers en registercombinaties, waarvoor Leonore Lub de *Variaties* van Johann Pachelbel over 'Christus der is mein Leben' had gekozen, konden de aanwezigen zich daarvan overtuigen. De doorzichtige klank en het flonkerende spel, in deze kleine kunststukjes al een wonder voor het oor, kwamen in de bredere adem van Bach's *Pastorale* nog beter tot hun recht. Voordien had het orgel zich ook een goed begeleidingsinstrument getoond, toen de veelbelovende Oosterwijtwerdse violiste Janneke van den Berg zich bij Leonore Lub had gevoegd om een *Allegro* van Joseph-Hector Fiocco te spelen.

Schelms

Burgemeester L. Pit van Loppersum sprak zijn bewondering uit over wat de orgelmaker in Oosterwijtwerd tot stand had gebracht. De Raad van de Gemeente Loppersum had de reservering, destijds door de voormalige Gemeente 't Zandt gemaakt, graag bekrachtigd. Een toezegging voor de restauratie van het geheel van het interieur van de kerk kon de heer Pit evenwel niet doen: het gemeentelijk monumentenbudget is beperkt en er zijn andere keuzen gemaakt.

Schelms bracht mevrouw J. Poortvliet, voorzitter van de plaatselijke commissie van de Stichting Oude Groninger Kerken, de ter plaatse levende wensen nog eens onder de bestuurlijke aandacht: "Het is voor Oosterwijtwerd een vrolijke dag. Nu was ik van plan, nu deze buitenkans zich voordoet, om met name de vertegenwoordiger van de Gemeente te wijzen op de toestand van het interieur, - dat het betreden van het interieur voor eigen risico is, en op de losse planken in het plafond; ik had willen wijzen op het houtsnijwerk boven de herenbank [waar burgemeester Pit was gezeten] dat af en toe naar beneden valt, op de twee banken

De plaatselijke en gemeentelijke vertegenwoordigers: Janke Poortvliet en burgemeester L. Pit.

Het orgel in de kerk van Oosterwijtwerd

Het orgel in de Mariakerk van Oosterwijtwerd is van origine een kabinet-orgel, in 1741 of 1744 door Christian Müller gemaakt (zie: Arend Jan Gierfeld, *Het Nederlandse huisorgel in de 17e en 18e eeuw* (Utrecht, 1977) 235-236). In 1845 werd het door Herman Eberhard Freijtag in de kerk van Oosterwijtwerd geplaatst. In 1895 heeft Jan Doornbos het tot kerkorgel verbouwd. Schade door lekkage noopte in 1950 tot herstel door Mense Ruiter.

Het orgel is in 1995-1996 hersteld door Albert H. de Graaf, orgelmaker te Leusden. De kosten bedroegen f 32.000. Daarvan heeft de provincie Groningen f 14.834 voor haar rekening genomen. Uit een door de voormalige Gemeente 't Zandt gesticht fonds stelde de Gemeente Loppersum f 10.000 beschikbaar.

waar we geen gasten meer durven neer te zetten en op de preekstoel die aan de achterkant vermolmd is. Maar het is een vrolijke dag, en ik doe dat dus niet."

Tot aller genoeg

Met het *Scherzo* van Ludwig van Beethoven sloot Leonore Lub haar solo-optreden af. Daarna begeleidde ze, om ook die kwaliteit van het orgel te tonen, de samenhang van Lied 388 uit het *Liedboek voor de Kerken*: 'De avond komt, de zon daalt in het westen.'

Na de door de Stichtingsvoorzitter toegewezen dank en hulde bleven de aanwezigen, al naar aard en voorkeur, bijeen op de orgelgalerij om er van eigen dan wel ander orgelspel te genieten, of in het koor waar de leden van de plaatselijke commissie zich van hun voortreffelijkste kant lieten zien.

En zo herhaalde de geschiedenis zich. Was het begin, zoals pater Mijleman in 1664 schreef, "dat men na de kerck van Oosterwijtwerd ging bevaerden doen, van

Terry Benjamins, Appingedam

Dispositie:

Manuaal: C-d"

Prestant	4 vt Doornbos
Prestant	8 vt discant Müller
Holpijp	8 vt Müller: C-h'eikenhout, c"-d"" metaal
Viola di gamba	8 vt C-cis uit Holpijp (Müller), d-d"" Doornbos
Roerfluit	4 vt Müller
Sesquialter	2 st discant waarschijnlijk 1950
Octaaf	2 vt gedeeld in bas en discant Müller

Pedaal, aangehangen: C-c; mogelijk Freijtag

Winddruk: 72 mm

Toonhoogte: 435 Hz

Stemming: gelijkzwevend

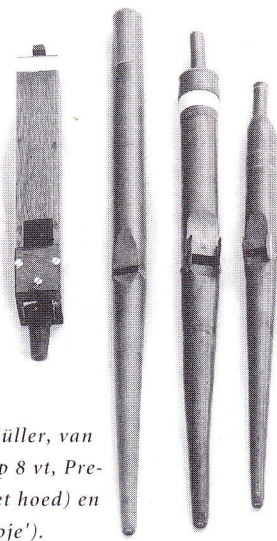
Orgelkas: Doornbos

Windvoorziening: Doornbos

Windlade: Müller

Klavier en klavieromlijsting: Müller; beleg niet orgineel

alle gewesten de pilgrims aldaer bijeen kommen-de", op het einde waren de woorden van de chroniqueur van december 1845 van toepassing: "De plegtigheid door een talrijke van elders zaamgekomen schare opgeluisterd, liep tot aller genoeg af."

Stijntje de Olde, Groningen

Vier pijpen van Christian Müller, van links naar rechts van Holpijp 8 vt, Prestant 8 vt, Roerfluit 4 vt (met hoed) en Roerfluit 4 vt (een 'flessepipje').

Na de bijeenkomst maakte de heer J.F. Oldenhuis te Baflo aannemelijk dat het in 1845 in de kerk van Oosterwijtwerd geplaatste orgel hetzelfde is als het orgel dat S.E. Mulder te Rasquert op 31 maart 1845 in de *Provinciale Groninger Courant* "uit de hand te koop" aanbood: "een best uitmuntend huis-orgel, groot 12 registers, 61/2 octaaf, 300 sprekende pijpen, zeer geschikt in eene kleine kerk." Op 15 augustus 1845 herhaalde hij de aanbieding met als prijs "beneden de 200 guldens". Sirp Elema Mulder was pelmoleenaar (en boer) te Rasquert. Hij was gehuwd met Catharina Wiersema van Oosterwijtwerd (zie: F.R. Elema, *Familieboek Elema* (Harderwijk, 1965) 84); Catharina was een dochter van de kerkvoogd Jan Garbrands Wiersema (1779-1846), wiens naam in een van de zolderbalken van de kerk van Oosterwijtwerd staat (zie: 'De Navorscher', *Groninger Kerken*, IX (1992) 106) en die op het kerkhof van Oosterwijtwerd begraven ligt (zie 'De Navorscher', *Groninger Kerken*, X (1993) 145). De laatstgenoemde familierelatie is ons medegedeeld door drs. J.P. Bouwes te Breda.